

ANALIZA PRAWNA

SKUTKI ZASTRZEŻENIA MERGER CLAUSE

CENTRUM ANALIZ
LEGISLACYJNYCH
I GOSPODARCZYCH

Stan prawny na dzień 30 listopada 2020

Analiza prawna opracowana na zlecenie:

**CENTRUM ANALIZ
LEGISLACYJNYCH
I GOSPODARCZYCH**

Centrum Analiz Legislacyjnych i Gospodarczych
al. Księcia Józefa Poniatowskiego 1, 03-901 Warszawa
www.calg.pl, kontakt@calg.pl

Autorzy:

Emilia Michałuszko

Zdjęcia: Giammarco Boscaro / unsplash.com

PROO

*Sfinansowano przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju
Społeczeństwa Obywatelskiego ze środków Programu Rozwoju Organizacji
Obywatelskich na lata 2018-2030*

Skutki zastrzeżenia merger clause

I. Znaczenie *merger clause*

Treść typowej klauzuli integralności¹ (ang. *merger clause*) sprowadza się do zastrzeżenia, że „postanowienia umowy stanowią całość uzgodnień pomiędzy stronami, a wszelkie wcześniejsze ustalenia lub porozumienia uważa się za niebyłe i pozostające bez wpływu na interpretację umowy”². Stanowi o kompletności (tzw. pełnej integralności) umowy³. Ma na celu wyłączenie albo ograniczenie możliwości powoływania się po zawarciu umowy na oświadczenia i stwierdzenia stron, które zostały sformułowane w ramach relacji przedkontraktowych⁴. Klauzula integralności jest często stosowana w obrocie profesjonalnym. Zyskuje na popularności w miarę poszerzania się międzynarodowej wymiany gospodarczej, która sprzyja rozpowszechnianiu specyficznych dla danych kręgów kulturowych postanowień umownych⁵.

Stosowanie klauzul integralności jest znamienne dla umów zawieranych w wyniku długotrwałych i złożonych negocjacji, w czasie których dochodzi do licznych oświadczeń, zapewnień i wstępnych porozumień (często dokonywanych przez pełnomocników)⁶. Szczególnie przy zawieraniu umowy w trybie negocjacji (art. 72 Kodeksu cywilnego⁷) może się okazać, że umowa zostanie zawarta zanim strony sporządzą dokument. Klauzula integralności służy więc stabilizacji i bezpieczeństwu stosunków prawnych, wpływa na pewność obrotu gospodarczego⁸.

II. *Merger clause* jako wyznaczająca treść umowy

Zadaniem klauzuli integralności jest wyłączenie wpływu wszelkich okoliczności spoza tekstu umowy zawartego w dokumencie na stosunek prawny. Okoliczności spoza tekstu mogą oddziaływać na stosunek prawny w dwojaki sposób. Po pierwsze, mogą współkształtować, wraz z zawartością tekstu umowy, treść zawiązanego stosunku prawnego. Po drugie, można je zaliczyć do okoliczności służących wykładni zawartych w tekście umowy oświadczeń woli⁹.

Pierwsza z funkcji *merger clause* jest więc związana z ograniczeniem zakresu treści stosunku prawnego tylko do praw i obowiązków zapisanych w dokumencie¹⁰. Powstaje pytanie, czy strony są w ogóle władne do ograniczenia możliwości sądu do czerpania ze zdarzeń lub ustaleń stron spoza dokumentu w celu wyznaczenia przez sąd treści wiążącego strony stosunku prawnego.

Przed wszystkim należy rozważyć, czy stronom stoją na przeszkodzie przepisy dotyczące dowodzenia w postępowaniu cywilnym. Przepisy kodeksu cywilnego (art. 74 k.c.) oraz kodeksu postępowania cywilnego¹¹ (art. 247 k.p.c.) nadają pierwszorzędne znaczenie dowodowi z dokumentu oraz znaczenie drugorzędne dowodowi z zeznań świadków i przesłuchania stron. Zgodnie z art. 247 k.p.c. dowód ze świadków lub przesłuchania stron jest dopuszczalny, gdy nie prowadzi do obejścia przepisów o formie zastrzeżonej *ad solemnitatem* i gdy ze względu na szczególne okoliczności sprawy sąd uzna dopuszczenie takiego dowodu za konieczne. Jeśli więc *merger clause* została zawarta w dokumencie sporządzonym na piśmie pod rygorem *ad probationem* dowód ze świadków lub przesłuchania stron ponad osnowę lub przeciwko osnowie dokumentu, gdy sąd uzna to za konieczne ze względu na szczególne okoliczności, będzie mógł dopuścić taki dowód. Zwłaszcza gdy oświadczenia woli stron będą zbyt skąpe, by zrekonstruować łączący je stosunek prawny. Klauzula integralności nie jest więc w stanie skrepić sądu, którego swobodna ocena jest gwarantowana normami publicznoprawnymi o charakterze imperatywnym.

Warto również wspomnieć, że od 7 listopada 2019 r. ustawodawca w art. 458⁹ k.p.c.¹² przyznał stronom pozostającym w stosunkach prawnych wskazanych w art. 458² k.p.c. (m.in. przedsiębiorcom) kompetencję do zawierania umów dowodowych. Interesującą kwestią pozostaje, czy przepisy te zezwalają stronom na osiągnięcie skutków przypisywanych *merger clause*.

Na ich mocy strony mogą ograniczyć zakres postępowania dowodowego przez wyłączenie „określonych dowodów”. Należy przez to rozumieć, iż są one władne do wyłączenia wskazanych rodzajowo środków dowodowych, przykładowo zeznań ze świadków¹³ albo konkretnych dowodów (np. wskazanego dokumentu)¹⁴. Powstaje jednak pytanie, czy strony mogłyby wskazać dowody, które ich wolą można by powoływać w postępowaniu, przykładowo wskazać, że jako jedyny dowód dopuszczają dokument z umową. Wykładnia językowa art. 458⁹ k.p.c. („wyłączenie określonych dowodów”) nakazuje raczej wnioskować, że byłoby to niemożliwe. Warto również mieć na uwadze, że przepisy o umowach dowodowych stanowią wyjątek wobec ogólnych reguł dowodzenia oraz zasady swobodnej oceny dowodów. Nie należy więc interpretować ich rozszerzająco.

Kontynuując rozważania na temat kompetencji stron do ograniczenia zakresu treści stosunku prawnego tylko do praw i obowiązków zapisanych w dokumencie, należy wspomnieć jeszcze, że nie tylko umowa kształtuje stosunek prawny. Na mocy art. 56 k.c. treść stosunku prawnego określa się także na podstawie: ustawy, zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów. Czynniki te kształtują każdy stosunek prawny niezależnie od praw i obowiązków określonych przez strony¹⁵. Artykuł 56 k.c. przewiduje więc pewne następstwa niezależnie od tego, czy strony chciały je spowodować, czy też nie zdawały sobie z nich sprawy¹⁶. W tym zakresie wydaje się, że klauzula integralności nie może wywołać przeznaczonych jej skutków.

III. *Merger clause* jako ograniczająca wykładnię umowy

Klauzuli integralności zwykło się nadawać jeszcze inną funkcję – wpływania na wykładnię umowy¹⁷. Rozstrzygnięcie, na ile obowiązujące przepisy zezwalają na realizację tej funkcji, wymaga uprzedniego zgłębienia zasad przeprowadzania wykładni na gruncie prawa cywilnego.

Proces dokonywania wykładni umowy obejmuje zarówno badanie spornych fragmentów spisanej umowy, jak i szerszy kontekst, w którym zawierano umowę¹⁸. Artykuł 65 § 2 k.c. wyznaczający standardy badania zgodnego zamiaru stron nakazuje uwzględnić istotne okoliczności znajdujące się w umowie oraz poza nią. Z tego przepisu wynika wszakże, iż przed dosłownym brzmieniem umowy, sąd winien zbadać wspólny zamiar stron co do znaczenia umowy oraz jej cel¹⁹. Zaś cel rozumiany jako „dalszy skutek” umowy, który ma być zrealizowany w następstwie wykonania uprawnień i obowiązków wynikających z dokonanej czynności prawnej, nie musi być wcale objęty jej treścią²⁰.

W sposób naturalny nasuwa się więc pytanie, jak daleko sięga swoboda stron w kształtowaniu stosunku prawnego, a dokładniej – czy obejmuje ona także możliwość wyłączania zastrzeżeniem umownym kompetencji sądu do przeprowadzania wykładni w opisany w art. 65 § 2 k.c. sposób. Jednym słowem należy odpowiedzieć na pytanie, jaki charakter, względnie czy bezwzględnie obowiązujący, ma ten przepis.

Dominuje stanowisko, że strony nie mogą skutecznie wpływać na dyrektywy wykładni ustanowione w art. 65 k.c., bowiem norma ta ma charakter bezwzględnie obowiązujący²¹. Zastrzeżenie *merger clause* jako regulującej przedmiot wykładni jest nieważne, gdyż dochodzi do przekroczenia swobody umów poprzez naruszenie przepisu ustawy.

Jednak w świetle odmiennego poglądu art. 65 k.c. nie jest ani względnie, ani bezwzględnie obowiązujący, a z normy tej wynika pierwszeństwo ustalenia znaczenia umowy w sposób określony zgodnym zamiarem jej stron²². Reguły wykładni w rozumieniu art. 65 § 2 k.c. mogą być kształtowane przez strony, ponieważ to one określają „zgodny zamiar stron”. Jeżeli strony chciały, aby postanowienia umowy interpretowano zgodnie z ich literalnym brzmieniem bez odwoływania się do okoliczności „pozajęzykowych” (przykładowo: „strony wyrażają wspólny zamiar interpretacji umowy zgodnie z jej literalnym brzmieniem wyrażonym w dokumencie”²³), to należy ich wolę uszanować.

Jednakże sama *merger clause*, tak jak inne postanowienia umowne, również podlega wykładni²⁴. Powstaje więc uzasadnione pytanie o badanie wspólnego zamiaru stron co do interpretacji klauzuli integralności. Może się bowiem okazać, że mimo jej umieszczenia w umowie, nie była ona objęta wspólnym zamiarem stron, przykładowo gdy strony posłużyły się wzorcami przy zawieraniu umowy. Gdy więc zaistnieją uzasadnione wątpliwości, czy *merger clause* została objęta wspólnym zamiarem stron i została indywidualnie uzgodniona, sąd może odwołać się do okoliczności przedkontraktowych.

W doktrynie prezentowany jest również pogląd stanowiący, że art. 65 § 2 k.c. jest skierowany do sądu. Zobowiązuje on go do poszukiwania zgodnego zamiaru stron. Podobnie jak pogląd wyżej wskazany odmawia nadania dyspozytywnego albo kogentywnego charakteru normie z art. 65 § 2 k.c., ponieważ o jej względnym bądź bezwzględnym charakterze można mówić, gdy przepis określa prawa i obowiązki stron, czyli wyznacza treść stosunku prawnego.

Na kanwie wskazanego poglądu *merger clause* może wpłynąć na wykładnię umowy jako jedno ze źródeł informacji o woli stron co do treści ich przyszłych praw i obowiązków. Jeżeli strony w klauzuli *merger* jasno wyrażą, że nie chcą, by wcześniejsze ustalenia zostały wzięte pod uwagę przez sąd oraz dla sądu jasnym będzie, że obie strony uzgodniły treść klauzuli, to może ona odegrać znaczącą rolę jako dowód określonego zamiaru stron. W konsekwencji może zostać uznana przez sąd za wystarczająco wiarygodną, by ograniczyć prawa i obowiązki stron do tych zawartych w dokumencie oraz odrzucić okoliczności spoza niego²⁵.

Należy jeszcze dodać, iż przyjęta obecnie przez Sąd Najwyższy na gruncie art. 65 k.c. koncepcja kombinowanej (subiektywno-obiektywnej) metody wykładni nie zawsze pozwala na zakończenie procesu wykładni oświadczeń woli stron na tekście

dokumentu²⁶. W świetle tej metody wykładni najpierw bada się, czy strony nadały swoim oświadczeniom woli jednako-
we znaczenie. Jeśli nie, przechodzi się do obiektywnej fazy
wykładni, w której sens oświadczenia woli ustala się w opar-
ciu o to, jak rozumiałby go i powinien rozumieć adresat tego
oświadczenia woli (punkt widzenia odbiorcy)²⁷. Ta konstata-
cja podkreśla jeszcze wagę rozróżnienia uzgodnionej klauzuli
merger od niezgodnionej.

IV. Wnioski

Mając na uwadze przysługującą stronom autonomię woli oraz
obowiązującą w polskim prawie cywilnym zasadę swobody
umów, należy uznać, że mają one prawo do zawarcia w umo-
wie klauzuli *merger*. Dopóki jej treść lub cel nie sprzeciwiają
się właściwości (naturze) stosunku, ustawie albo zasadom
współżycia społecznego (art. 353¹ k.c.), dopóty nie ma pod-
staw do ich ograniczania. Jednakże można sobie wyobrazić
sytuację, w której klauzula nie będzie mogła odnieść właści-
wego jej skutku, przykładowo gdy strony ograniczą treść umo-
wy do: „Wykonawca zobowiązuje się namalować opisany mu
kiedyś obraz. Wszelkie wcześniejsze ustalenia nie obowiązują
i nie mają wpływu na interpretację umowy”. Oczywiście jest,
że sąd w takim przypadku będzie w razie sporu musiał się-
gnąć do okoliczności spoza umowy.

Za niedostatecznie przekonujący należy uznać pogląd
o sprzeczności takiej klauzuli z przepisami o wykładni oświad-
czeń woli. Stanowią one wszakże regułę wykładni dla sądu.
Może on orzec, że treść klauzuli *merger* wprost wskazuje, iż
strony chciały ograniczyć swoje prawa i obowiązki do tych wy-
nikających z umowy oraz że nie istnieje potrzeba rozważania
okoliczności spoza tekstu dokumentu. Istotne jest, iż to sąd,
nie strony, o tym decyduje. Natomiast wspólnie uzgodnio-
na przez strony klauzula integralności może nakierować sąd
na takie wnioski.

Sąd może jednak stwierdzić, że klauzula *merger* nie została
przez strony uzgodniona. W takiej sytuacji najprawdopodob-
niej nie będzie można stwierdzić, że rzeczywistym zamiarem
stron było ograniczenie treści stosunku do praw i obowiąz-
ków wynikających z dokumentu.

Na kanwie wskazanych wniosków wyłania się wspomniane
już wcześniej rozróżnienie co do skutków, jakie może wy-
wołać klauzula integralności w zależności od tego, czy zosta-
ła ona przez strony umowy uzgodniona. Podobnie czyni się
w europejskich projektach unifikacji prawa umów – w DCFR²⁸
(*Draft Common Frame of Reference*, art. II-4:104) oraz PECL²⁹

(*Principles of European Contract Law*, art. 2:105). W aktach tych,
w przepisach dotyczących klauzuli integralności, uzależnia się
jej znaczenie od indywidualnego uzgodnienia z drugą stroną.
Różnicują one więc wynegocjowaną *merger clause* od niewy-
negocjowanej³⁰.

Bibliografia załącznikowa:

- Von Bar C., Clive E., *Principles, definitions and model rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, vol. 1, Monachium 2009
- Flaga-Gieruszyńska K. [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, red. T. Zieliński, Warszawa 2019
- Gorzko P., Gumularz M., *Dopuszczalność i konsekwencje zastrzeżenia klauzuli merger*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2013, z. 1
- Jakubecki A. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2019
- Łolik M., *Charakter prawny klauzul integralności umowy w prawie polskim*, *Przegląd Prawa Handlowego* 2007, nr 8
- Machnikowski P. [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2019
- Oplustil K. [w:] *Prawo umów handlowych*, red. M. Stec, Warszawa 2017
- Pecyna M., *Merger clause jako zastrzeżenie wyłączności dokumentu, klauzula integralności umowy, reguła wykładni umowy*, Warszawa, 2013
- *Principles of European Contract Law (przekład)*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2004, z.3
- Radwański Z. [w:] *System Prawa Prywatnego. Część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008
- Romanowski M., *Skutki zastrzeżenia w umowie merger clause*, *Przegląd Prawa Handlowego* 2011, nr 12
- Sobolewski P. [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, red. K. Osajda, Warszawa 2020
- Strugała R., *Standardowe klauzule dokumentowe: adaptacyjne, salwatoryjne, merger, interpretacyjne oraz pactum de forma*, Warszawa 2013
- Strugała R. [w:] *Wykładnia umów. Standardowe klauzule umowne*, red. R. Strugała, Warszawa 2018
- Szanciło T. [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. I, red. T. Szanciło, Warszawa 2019
- Szlęzak A., *Polemicznie o skutkach zastrzegania tzw. merger clause*, *Przegląd Prawa Handlowego* 2013, nr 2
- Zembrzusi T. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń*

w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian, t. II, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2019

- Zoll F., *Uwagi do art. 92 Projektu – tzw. merger clause*, Transformacje Prawa Prywatnego 2010, nr 4

¹ Także: klauzula integralności, klauzula *merger* (w pracy wyrażenia te będą stosowane zamiennie).

² Cytat za: A. Szlęzak, *Polemicznie o skutkach zastrzeżenia tzw. merger clause*, Przegląd Prawa Handlowego 2013, nr 2, s. 31; Inne przykładowe klauzule (R. Strugała [w:] *Wykładania umów. Standardowe klauzule umowne*, Warszawa 2018, s. 140): nr 1 „Niniejsza umowa stanowi całość porozumienia pomiędzy stronami w zakresie jej przedmiotu i zastępuje wszelkie wcześniejsze uzgodnienia, oświadczenia lub porozumienia ustne lub pisemne w tym zakresie.”, nr 2 „Niniejsza umowa stanowi całość porozumienia zawartego przez Strony w przedmiocie niniejszej Umowy”.

³ M. Pecyna, *Merger clause jako zastrzeżenie wyłączności dokumentu, klauzula integralności umowy, reguła wykładni umowy*, Warszawa, 2013, s. 27.

⁴ F. Zoll, *Uwagi do art. 92 Projektu – tzw. merger clause*, Transformacje Prawa Prywatnego 2010, nr 4, s. 61.

⁵ P. Gorzko, M. Gumularz, *Dopuszczalność i konsekwencje zastrzeżenia klauzuli merger*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2013, z. 1, s. 87.

⁶ M. Pecyna, *Merger clause...*, s. 52. Sama *merger clause* rzadko jest przedmiotem szczegółowych uzgodnień między stronami [tak: A. Szlęzak, *Polemicznie o skutkach...*, s. 32].

⁷ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740) – dalej k.c.

⁸ P. Gorzko, M. Gumularz, *Dopuszczalność i konsekwencje...*, s. 91; R. Strugała, *Standardowe klauzule dokumentowe...*, s. 236.

⁹ P. Gorzko, M. Gumularz, *Dopuszczalność i konsekwencje...*, s. 91-92; Przedstawiona została w punkcie III.

¹⁰ R. Strugała [w:] *Wykładania umów...*, s. 141; M. Pecyna, *Merger clause...*, s. 26; M. Łolik, *Charakter prawny klauzul integralności umowy w prawie polskim*, Przegląd Prawa Handlowego 2007, nr 8, s. 57.

¹¹ Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2020 r. poz. 1575) – dalej: k.p.c.

¹² Postępowanie w sprawach gospodarczych (art. 458¹-458¹³ k.p.c.).

¹³ T. Szanciło [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. I, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, komentarz do art. 458⁹, nb 2; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, red. T. Zieliński, Warszawa 2019, komentarz do art. 458⁹, nb 1.

¹⁴ A. Jakubecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2019, komentarz do art. 458⁹, nb 4; T. Zembrzusi [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian, t. II*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2019, komentarz do art. 458⁹, nb 7.

¹⁵ A. Olejniczak, Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2015, s. 283.

¹⁶ M. Piekarski [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. I, red. Z. Resich, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, J. Bielski, Warszawa 1972, s. 152.

¹⁷ Zamiast wielu zob.: M. Pecyna, *Merger clause...*, s. 30.

¹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z 20 stycznia 2011 r., I CSK 173/10, Legalis; M. Pecyna, *Merger clause...*, s. 231.

¹⁹ M. Pecyna, *Merger clause...*, s. 235-236.

²⁰ P. Machnikowski [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2019, s. 698.

²¹ M. Romanowski, *Skutki zastrzeżenia...*, s. 10-11; P. Sobolewski [w] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, red. K. Osajda, Warszawa 2020, komentarz do art. 65, nb 49.

²² K. Oplustil [w:] *Prawo umów handlowych*, red. M. Stec, Warszawa 2017, s. 113.

²³ Przykład za: M. Pecyna, *Merger clause...*, s. 241.

²⁴ M. Pecyna, *Merger clause...*, s. 53-54,

²⁵ P. Machnikowski [w:] *Komentarz...*, s. 161

²⁶ Z. Radwański [w:] *System Prawa Prywatnego. Część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008, s. 52-55.

²⁷ Tak: Uchwała Sądu Najwyższego (7) z 29 czerwca 1995 r., III CZP 66/95, OSNC 1995 nr 12, poz. 168.

²⁸ C. von Bar, E. Clive, *Principles, definitions and model rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, vol. 1, Monachium 2009, s. 281.

²⁹ *Principles of European Contract Law (przekład)*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2004, z.3, s. 824-825.

³⁰ F. Zoll, *Uwagi do art. 92 Projektu...*, s. 63; R. Strugała, *Standardowe klauzule dokumentowe...*, s. 278-283.